

450.

Obljetnica smrti Marina Držića
(1508.-1567.)

200.

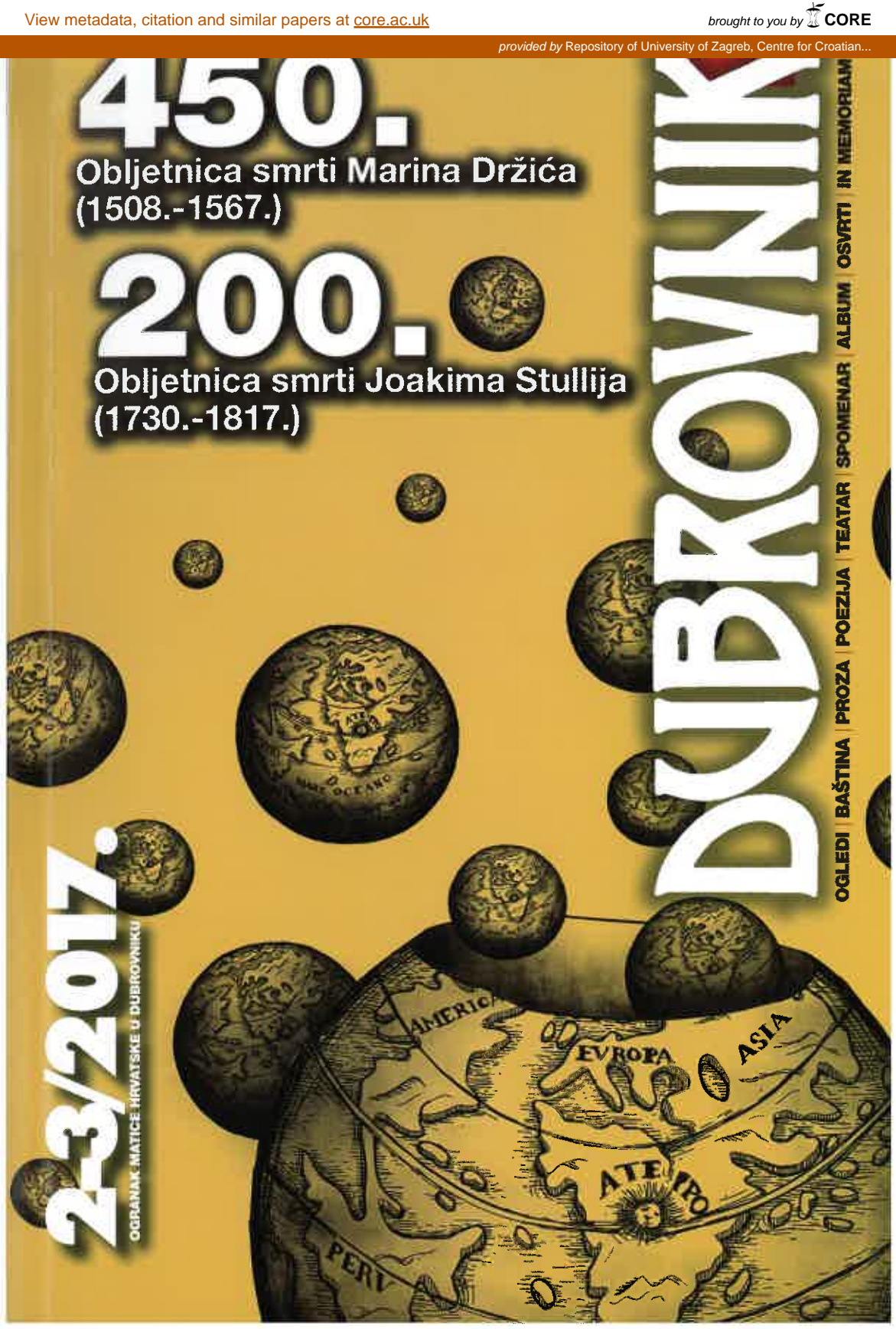
Obljetnica smrti Joakima Stullija
(1730.-1817.)

DUBROVNIK

OGLEDI | BAŠTINA | PROZA | POEZIJA | TEATAR | SPOMENAR | ALBUM | OSVRTI | IN MEMORIAM

23/2017.

OGRAČAK MATICE HRVATSKE U DUBROVNIKU

DUBROVNIK

Časopis za književnost i znanost

Nova serija, godište XXVIII., 2017., broj 2-3

SADRŽAJ

200. GODIŠNJICA SMRTI JOAKIMA STULLIJA (1730. – 1817.)

- Martina Kramarić, *Uz 200. godišnjicu smrti Joakima Stullija* 5
 Mario Grčević, *Petar Andrejevič Tolstoj i Hrvati od Pelješca do Perasta* 12

450. GODIŠNJICA SMRTI MARINA DRŽIĆA (1508. – 1567.)

- Lada Čale Feldman, *Ljudi čudi antici* 23
 Ivana Lovrić Jović, *Je li Držić vjerno prenosio dubrovački organski idiom?* 44
 Mario Kopic, *Nesporazumi uz Machiavellija* 53
 Zdenko Zlatar, *Dubrovnik Marina Držića* 60
 Slavica Stojan, *Pričam ti Tirenu* 79
 Ivan Viđen, *Matica hrvatska u obilježavanju 400. obljetnice smrti Marina Držića 1967. godine* 89
 Ileana Grazio, *Marin Držić i hrvatski glazbenici* 95
 Rosanna Morabito, *Moje iskustvo s Držićevim Skupom* 105
 Ivica Boban, *Site specific predstave u Dubrovniku* 110
 Davor Mojaš, *Jesu li bile i što su nama Držićeve vile?* 126
 Tonko Maroević, *Držićev humanizam, Paljetkova filologija* 134
 Ivan Viđen, *Novi Držić i novi Rendić* 138
 Frano Čale, *Ponoćno slovo o Držiću na Babinu kuku (1984.)* 143
 Mira Muhoberac, *Držićevi Negromanti i Pometnici* 145
 Radovan Ivšić, *Marin Držić ili bujica života* 155
 Ninoslav Kunc, *Davor Mojaš, Držić za početnike / Brojalica za nesan – Držić za napredne korisnike (strip)* 159
 Miho Monaldi, *U smrt gospara Marina Držića (preveo Tonko Maroević)* 173

Izdavač **Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku** Za izdavača **Slavica Stojan** Uredništvo **Davor Mojaš** (glavni urednik), **Slavica Stojan**, **Ivan Viđen** Grafička oprema **Luka Gusić**
 Lektura i korektura **Sandra Rossetti-Bazdan** Računalni slog i tisak **Durieux d.o.o.**, Zagreb •
 Uredništvo: Između polača 28, 20000 Dubrovnik tel. (020) 323-220 • e-mail: mhdubrovnik@optinet.hr • Časopis *Dubrovnik* izlazi četiri puta godišnje • Rukopise ne vraćamo • Godišnja pretplata 132,00 kn • Za inozemstvo 50 USD ili 40 EUR • Pretplata se uplaćuje na račun: IBAN HR7323900011100370437, Hrvatska poštanska banka, Zagreb (s naznakom: za »Dubrovnik») • Časopis je registriran pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske.

OGLEDI

- Jürgen von Kempster, *Ogled o nježnosti* (preveo Mario Kopic) 177
 Julijana Matanović, *Kako zaštititi dijete kad počne rat* (tema: majka) 187

BAŠTINA

- Rina Kralj-Brassard, *Nabodište – sigurna kuća, dom za trudnice i roditelje* 213

PROZA

- Dubravko Detoni, *Mozart* 223

POEZIJA

- Thomas Merton, *Potisnuta oslobođanja* (preveo Vojo Šindolčić) 275

TEATAR

- Hans Laehr, *Kralj Lear* (preveo Dubravko Torjanac) 291
 Pero Mioč, *Dvosmjerno čitanje ili Brešan u škripu između brvatskih farizeja i brvatskih saduceja* 309

SPOMENAR

- Antun Stražičić, *Dubrovački koluri* 319
 Stjepan Ćosić, *Antun Stražičić: pisac i njegove uspomene* 324

ALBUM (priredio Ivan Viden)

329

OSVRTI

- Tonko Maroević, *Torzo i fragment, opus i monument* (Milan Milišić, *Sabrana poezija*) 333
 Slavica Stojan, *Velike kazališne teme u sjećanju redatelja* (Ivica Kunčević, *Redateljske bilješke*) 336
 Vesna Muhoberac, *Plesački život u monografiju uklopljen* (Ljiljana Gvozdenović i Mladen Mordej Vučković, *Miljenko Vikić. Trubadur Talije*) 339
 Antun Česko, *Kočanov Abasver na putanjama svojega poetskog univerzuma* (Stijepo Mijović Kočan, *Sedmoglasje*) 343
 Dimitrije Popović, *Knjiga visokih umjetničkih dosega* (Miraš Martinović, *Drugoga sunca luče*) 347
 Hrvoje Ivanković, *Teatar intime, memorije i doživljaja* (Davor Mojaš, *Grad sjena*) 349
 Rozana Vojvoda, Sanja Žaja Vrbica, *Vrijedan neznani slikarski opus* (Izložba Zenaide Bandur 1885. – 1946.) 350
 Ivana Grkeš, *U potrazi za domom u Gradu* (Ivan Salečić, *Glava lava, Dom u Dubrovniku*) 352
 Davor Mojaš, *Radiofonijski teatar u Gradu* (Pavlica Bajsić Brazzoduro, *Eter nad Berlinom/Orfej sluša radio*) 354
 Antun Nodilo, *Platonov Timej kao Pitagorin Antimetej* (Damir Barbarić, *Skladba svijeta, Platonov Timej*) 355

IN MEMORIAM

- Antun Ničetić (1935. – 2017.) 357
 Stijepo Bakija (1930. – 2017.) 359

Mario Grčević

Petar Andrejevič Tolstoj i Hrvati od Pelješca do Perasta

**(Crtice o etnogenezi na jugu hrvatskoga kulturnog
prostora)**

Ruski grof i diplomat Petar Andrejevič Tolstoj (1645. – 1729. (?)) putovao je 1697. – 1699. godine Europom za potrebe ruske diplomacije Petra Velikoga. Njegov dnevnik objavljen je prvi put kao cjelina 1888. godine, a najnovije kritičko izdanje izašlo je 1992. godine. Opširne izvadke iz Tolstojevih zapisa objavio je 1859. N. Popov. U hrvatskoj starijoj povjesničarskoj literaturi više se autora osvrće na informacije koje u svojem putopisu Tolstoj donosi o Hrvatima, no njihovi navodi često su nepotpuni ili odveć interpretativni.

Tolstoj spominje Hrvate prvi put kada nabraja pripadnike različitih naroda koji žive u Veneciji. Oni su jedini Slaveni koje je ondje uočio, odnosno koje spominje (Tolstoj 1992: 54). Na putu brodom prema Malti, uzduž Jadranske obale, opisuje grad Korčulu (»Korsul«) kao posljednji u mletačkoj provinciji Dalmaciji prema dubrovačkoj kneževini (1992: 112–13). Nasuprot gradu Korčuli, koji je smješten na otoku, kaže da se na gori nalazi samostan i bogomolja rimske Crkve na ozemlju dubrovačke provincije. Riječ je o crkvi Gospe od Anđela s franjevačkim samostanom u Podgorju kod Orebića (usp. Kužić 2013: 140). Oko toga samostana od kojega se, prema Tolstoju, prostire vladavina dubrovačke kneževine, po gorju žive Dubrovčani (Raguzjane), koji su pomorski kapetani, astronomi i mornari. Svi govore slavenskim jezikom, svi znaju i talijanski, a zovu se Hrvatima [Gervati] i drže se rimske vjere (1992: 113).

Tolstoj razlikuje državnu (*Dubrovčanin*) i etničku pripadnost (*Hrvat*) stanovništva Dubrovačke Republike, a dodatno ju opisuje podatkom da se dubrovački Hrvati drže rimske vjere. Jedan Pelješčanin koji na sličan način razlikuje kategorije državnosti i etničnosti bio je franjevac Bernardin Pavlović, rodom iz Stona (1685. – 1763., usp. HFB: 436–437). U knjizi *Pripravljenje za dostojno reći Svetu misu...* (1747.), koju je namijenio misnicima »naroda našega, koji se latinskim jezikom ne služe«, kaže da je on »iz Dubrovnika«, misleći time na Dubrovačku Republiku, a ne na sam Dubrovnik u kojem nije živio. U knjizi *Pokripljenje umirući...* (1747., 1797., 1800.) kaže točnije da

je »iz dubrovačke države«. Potonju je knjigu priredio (citiram prema 3. izdanju iz 1800.) »za korist naroda harvasckoga«, a prvu spomenutu u »korist nas misnika harvaske ruke, i svega naroda nascega«. U objema knjigama piše da ih je ispisao u »harvaski jezik«. Da za hrvatstvo Pelješčana nije bilo presudno biti katolikom, pokazuje primjer zapovjednika osmanske mornarice Pijalepaše (1515. – 1578.) koji je u historiografiji Osmanskoga Carstva zapamćen kao »Hrvat«, a što je u 19. stoljeću preneseno i u suvremene opise povijesti Osmanskoga Carstva nastale na Zapadu (usp. Hammer 1828: 182). Za Pijalepašu smatra se da je rodom bio s Pelješca.

Kad je P. A. Tolstoj doputovao u Dubrovnik, primio ga je knez Dubrovačke Republike i s njim razgovarao na slavenskom jeziku (Tolstoj 1992: 115). Tolstoja su u Dubrovniku kao ruskoga grofa i diplomata ugostili na najvišoj razini. Noćio je u palači u Gradu, vjerojatno kneževoj (1992: 115). To je bio izraz osobitoga poštovanja i dubrovačkoga gostoprimstva. Srpski arhimandrit Gerasim Zelić (1752. – 1828.) imao je o Dubrovniku i odnosu Dubrovčana prema pravoslavicima drukčije spoznaje, pa u dodatku svojega *Žitija* iz 1823. tvrdi da »Raguzani, sirječ Dubrovčani, dok su imali svoju republiku (...), nijesu mogli trpjeti hristijanina vostočne crkve niti jednu noć u gradu koji da prenoći.« (Zelić 1900: 166). Sukladno Zeliću, srpski političar i episkop Nikodim Milaš (1845. – 1915.) iznosi u svojoj knjizi *Pravoslavna Dalmacija* glede Dubrovačke Republike da je »poznato, kakvom je strašnom mržnjom ona bila proniknuta naspram pravoslavne crkve.« (Milaš 1901: 213). Milaš smatra da su Dubrovčani drugim Dalmatincima služili kao uzor sa svojim proganjanjem i osudom pravoslavlja i pravoslavaca i da su Dubrovčani u takvim stvarima pomagali bosanskim franjevcima. Prepričava kako je zadarski arhibiskup Karaman 1750. godine istaknuo Dubrovačku Republiku kao uzoritu jer njezina »uzvišena i mudra vlada (...) nikad nije htjela dopustiti (...) u svojoj zemlji ni živim Srbima crkve, ni mrtvima groba« (Milaš 1901: 210–212).

Na području Dubrovačke Republike jedino su židovi osim katolika imali pravo ispovijedati svoju vjeru (Janeković Römer 1993: 37). Srbi kao tzv. šizmatici mogli su u Dubrovniku boraviti samo privremeno pa se stoga, bez posebnih dozvola, u Gradu nisu smjeli zadržavati noću. Kad bi se pravoslavci iz dubrovačkoga zaleđa angažirali »za poljogjelsku i domaću službu« kod dubrovačke vlastele, piše Kosto Vojnović, napuštali bi pravoslavlje i priklanjali se katoličanstvu. Nakon isteka petogodišnjega ili sedmogodišnjega ugovora oni bi se, napuštajući Dubrovačku Republiku, vraćali pravoslavlju (Vojnović 1895: 22). Senat Dubrovačke Republike obnovio je stare zabrane i donio 1745. odluku kojom se zabranjuje boravak pravoslavnih svećenika u Gradu dulje od osam dana (Sivrić 2003: 400–401, 405–410). Za vrijeme boravka u Gradu, pa čak i prilikom šetnje u predgrađu (Pile), pravoslavni svećenici i kaluderi morali su biti u pratnji stražara. Za njihovo čuvanje bili su zaduženi dubrovački oružnici, tzv. barabanti, koji su pored bombardijera (topnika) činili okosnicu

dubrovačke plaćeničke vojske. Ta je vojska ustrojena poslije 1358., kada je Dubrovnik došao pod vrhovništvo hrvatsko-ugarskoga kralja, a postojala je i nakon 1458. kada je Dubrovnik počeo plaćati danak Otomanskomu Carstvu, sve do pada Dubrovačke Republike početkom 19. stoljeća. Barabanti su morali biti katolici, a u više dubrovačkih isprava ističe se da ih treba dovoditi iz Hrvatske, ne samo zbog iste vjere nego i zbog istoga jezika (Macan 1962: 304; Janeković Römer 1993: 31). Dubrovačka Republika u 17. stoljeću barabante je »s osobitom upornošću« nastojala uzimati iz sjeverne Hrvatske (Koščak 1954: 189). U prvoj polovici 17. stoljeća novačenje barabanata Dubrovačka Republika provodila je preko svojega povjerenika u Beču, kojemu 9. svibnja 1618. godine javlja ovako: »Obavijestite nas također, da li se mogu dobiti barabanti i u kom broju, ali da budu Hrvati, našeg jezika i katolici [»Crouati de nostra lingua e cattolici«], kada se mogu imati, i uz koju plaću za stražu i ostale službe u gradu.« (Koščak 1954: 190, 215). Na temelju nadimaka barabanata T. Macan ustanovio je već za 16. stoljeće da su »golemom većinom« bili »Hrvati« (»Cheruut, Choruut i slični«), a pristizali su i iz Zagreba (Macan 1962: 304, 316). Istraživanja T. Macana pokazuju da su se mnogi barabanti trajno naseljavali u Dubrovniku i ondje osnivali obitelji. Bili su zaduženi i za noćni nadzor šizmatika i heretika pa je jedan barabant 1503. godine otpušten jer je dopustio nekomu muslimanu prenoćiti kod njega (Macan 1962: 308, 313).

Iako su predstavnici Dubrovačke Republike pokazivali virtuozno diplomatsko umijeće, pa su štiteći njezine interese i glede »grko-šizmatika« – kako su uglavnom nazivali Srbe u službenim spisima – znali kada treba napraviti koji ustupak, ipak su izazvali veliki diplomatski incident s Rusijom odbijajući molbu Petra Velikoga da se vlastelinu i ruskomu diplomatu Savi Vladislaviću dopusti izgraditi pravoslavna kapela u vrtu kuće koju je kupio u Dubrovniku (Vojnović 1895: 73). Toga se incidenta dotiče jedan anonimni dubrovački srbokatolik u 19. stoljeću tvrdeći da je ne samo dubrovački senat »mrzio« »Vlahe«, već i »dubrovački puk«, zbog čega »pravoslavni Srbi ne mogahu imati u gradu crkve, i da je ta nesretna politika mnogo doprinijela padu republike uvrijedivši često koncem prošloga vijeka rusku vladu« (Srpsko-hrvacko pitanje 1888: 11).

Ruski konzul u Dubrovniku u razdoblju 1857. – 1869. Konstantin Dmitrijevič Petković (1827. – 1897.) objavio je u časopisu *Russkaja beseda* 1859. tekst o povijesti srpske pravoslavne zajednice u Dubrovniku.¹ Nikodim Milaš prenio je za svoju publiku jedan dio toga opisa, smatrajući da dobro prikazuje dubrovačku identitetsku koncepciju i odnos Dubrovčana prema Srbima i pravoslavlju. Ovdje ga prenosimo prema Milašu i u latiničnoj transliteraciji:

1 Исторический очерк сербской православной общины в Рагузе. Русская беседа, 1859., 3: 15, str. 1–20.

»Nadraženi od rimokatoličkog sveštenstva Dubrovčani su toliko zašli bili u svom fanatizmu protivu jednoplemenika svojih pravoslavne vjere, da su smatrali, da sami opstanak republike zavisi od te bratoubilačke isključivosti. Sačuvalo se kod njih predanje, da je 1220. god. bio u Dubrovniku sv. Francisk asiski, i na pitanje Dubrovčanâ, koliko će postojati njihova republika, da je odgovorio, da će trajati ona dotle, dok vrata njena budu zatvorena za shizmatike. Isto tako da je sv. Jakov marlijski u jednoj propovjedi prorokovao, da će svršiti republika tada, kad se u gradu ozida prva pravoslavna crkva. Pri takvom raspoloženju dubrovačkih stanovnika, pojmljivo je da našim jednovjercima nije moguće bilo živjeti na zemljama republike, i morali su ili se latiniti, ili stojati tu bez crkve svoje i sveštenstva. Pravoslavni Srbi, većim dijelom iz Hercegovine, počeli su dolaziti u Dubrovnik u XV. vijeku, ali do kraja XIX. vijeka nije tu bilo ni spomena o pravoslavnoj crkvi. Pravoslavni su morali, da bi slušali Božju službu, odlaziti u Petrovo selo, daleko dva sata hoda, ili u man. Duži, daleko šest sati. Došao bi kadgod u Dubrovnik koji kaluđer iz toga manastira i čitao bi jutrenju ili večernju u kakvoj privatnoj kući, ali svagda krišom i pri velikom oprezu, da ne bi za to Dubrovčani doznali. Kad je trebalo pravoslavno dijete krstiti, moralo se slati u Duži ili u Trebinje za sveštenika; a kad bi umro u Dubrovniku pravoslavni, tijelo su mu nosili radi opijela u Trebinje, ako je imala rodbina da za to potroši, inače su ga sahranjivali bez svake molitve (Bože oprosti, kao psa) u nekom udaljenom od grada mjestu, koje je za to republika odredila bila. Na pravoslavne su kaluđere, koji bi dolazili iz Hercegovine, dubrovački fanatici oštro pazili, gonili su ih i progonili, i radi toga su im pape slali svoje bule s blagoslovom i blagodarnošću, kao što je to učinio papa Venedikt XIV, kad je doznao da su Dubrovčani prognali jednog pravoslavnog kaluđera, koji se usudio bio svršiti sv. tajnu za pravoslavne«. (Milaš 1901: 212–213).

Dubrovčani koji su u pjesničkim i inim djelima za svoju čitateljsku publiku, kojoj nisu pripadali susjedi pravoslavci ni muslimani, izricali panslaven-ske osjećaje pripadnosti sa svim Slavenima, sve do »mora ledena«, bili su dio cjeline koja je sudjelovala u osmišljanju, provođenju i podupiranju opisane politike Dubrovačke Republike prema svojim pravoslavnim susjedima. Taj se aspekt dubrovačke povijesti u literaturi koja se dotiče izgradnje etničkoga identiteta u Dubrovniku slabo uzima u obzir jer se nije uklapao ni u jednu od dominantnih kulturno-političkih ideologija u 19. i 20. stoljeću, a u najnovije vrijeme ne uklapa se ni u dekonstrukcijski pristup anacionalno orijentirane historiografije koja narodnosne entitete i njihove odnose smatra povijesno privremenima, »izmišljenima« ili »zamišljenima« konstruktima i iz svojega fokusa (neopravdano) isključuje istraživanje njihove geneze, osiromašujući time povjesničarske spoznaje o našoj prošlosti.

Stigavši iz Dubrovnika u Perast, P. A. Tolstoj zapisao je da se to mjesto nalazi u mletačkoj državi i da u njemu žive »Hrvati«. Kaže da su oni pomorski kapetani, astronomi i mornari, čime uspostavlja poveznicu sa zapadnim dijelom Dubrovačke Republike o kojem je pisao dok je bio na Korčuli (1992: 116). Tolstoj tvrdi da u Perastu ima i mnogo Srba grčke vjere, iako ondje nema grčke crkve. Smatra da su ti Srbi u mletačkoj državi nedavno izbjegli iz

države turskoga sultana. Oni su vojnici, slični su u svemu donsrim Kozacima i svi govore slavenskim jezikom. Spominjući Srbe u Perastu, Tolstoj ne kaže da se oni sami zovu Srbima, već kaže da nose hrvatske nošnje i da njihove žene i kćeri u svemu sličje hrvatskim ženama, kako u odjeći, tako i u ponašanju prema muškarcima (1992: 116). Iz Tolstojevih napomena o Hrvatima i Srbima može se razabrati da su Hrvati i u Boki kotorskoj starosjedilački i dominirajući narodnosni element, iako prema Srbima zbog pravoslavlja iskazuje posebne simpatije i interes, pa više puta ističe njihove kontakte s Moskvom i Rusijom. Osim Hrvata i Srba Tolstoj kao stanovnike Boke kotorske spominje još i Crnogorce (kaže da sami sebe tako zovu) blizu Kotora i Perasta. Oni su kršćanske vjere, govore slavenskim jezikom, i nema ih malo. Nikomu nisu podložni, a katkada se bore protiv Turaka, katkada protiv Mletčana (1992: 118).

Tolstoj je u Perastu boravio više dana. Odsjeo je kod kapetana Vicka (Vičenca) Bujevića. Na Bujevićevu brodu radio je kao pisar Julije Balović (Šimunković 2004: 32). Balović je 1693. napisao pomorski priručnik (Luetić 1954; Šimunković 2004) u kojem svoj materinski jezik na talijanskom zove »Slavo« i »Slavo-Ilirico« (Šimunković 2004: 26, 84). U rječničkom dijelu toga priručnika talijanski etnonim *Slavo* Balović prevodi na hrvatski etnonimom *Hrvat*. Korelaciju *Slavo – Hrvat* uspostavlja zato što su Mletčani dalmatinske Hrvate redovito zvali *Slavenima* (*Sclavo, Sclavus, Sclavonus, Sclavone > Schiavo, Schiavon, Schiavone*), a oni sami sebe, čemu su svjedoci i Tolstoj i Balović, izvorno *Hrvatima* (Čoralić 2001: 30, 75, o malobrojnoj srpskoj zajednici u Veneciji usp. Čoralić 2011). Budući da su Talijani Hrvate i inače najčešće zvali *Slavenima*, Bartol Kašić u svojem rukopisnom rječniku s kraja 16. stoljeća natuknice *Hrvat* i *hrvatski* na talijanski ne prevodi samo sa *Croato*, već i sa *Sclavone* (Kašić 1999: 123). Kristo Mažarović (ili Mazarović), koji je također bio iz Perasta, izdao je 1712. u Mletcima treće izdanje knjige *Cviet od kriposti...*, koja je većim dijelom nastala kao prijevod, u »jezik ilirički aliti slovinski«. Na kraju te knjige otisnute bosančicom nalazi se kataloški naslov u kojem se ime *Hrvati* prevodi mletačkim etnonimom izvedenim od *S(c)lavi*: »Broj knjig ‚hervatskih‘ u Butigi Bartola Okki knjigara na rivi od ‚Harvatov‘ (dei Schiavoni)« (Kukuljević 1860: 12, usp. daljnje slične primjere u: Mandić 1973: 276–277). Iz te se knjige može dakle iščitati da *Hrvati* svoj jezik zovu *ilirski* i *slovinski*. U dvojezičnom proglasu o zemljišnim knjigama i naplati poreza za mletačku Dalmaciju i Albaniju (tj. Boku kotorsku) od 17. kolovoza 1750. kaže se da se proglas obznanjuje u svakome selu spomenutih država, a osim na talijanskom da se izdaje paralelno i na ilirskom (*Illirico*), kako se nitko ne bi mogao izgovoriti nerazumijevanjem talijanskoga. U paralelnom tekstu na *ilirskom* taj se jezik ne zove *ilirskim*, već *hrvatskim* (*harvacki yexik*). (Burić-Šarić Šušak 2013: 11).

Kotorski vlastelin Maro Dragović u svojoj posveti Bartulu Kašiću, koja je otisnuta u Kašićevoj knjizi *Pjesni dubovne od pohvala Božijeh* 1617. godine

ia i
da
ne
nju
ma
ući
ne
m.
ro-
ske
i, a

Vi-
in-
54;
70«
uč-
at.

ate
vo,
ić,
i u
ali
na-
la-
bio
t...,
Na
me
er-
ii)«
7).
ki.
ku
. se
om
iz-
taj
šak
t je
ine

u Rimu, kao vlastite identitetske odrednice rabi dalmatinsko i hrvatsko ime. Za nj je *dalmatinstvo* uža identitetska odrednica, a *brvatstvo* šira. U svojem panslavenskom zanosu hrvatskim imenom obuhvaća Slavene sve do »mora ledena« pa u odnosu na Kašića kaže: »Kada s' navijestio ù pjesnieh svud glás tvoj, / Naši Dalmatini i vas ròd Harvacki, / Daržat će u cini pjevanja glas rajski; / Od našega mora do mora ledena / Živit od govora dika će plemena« (Stojković 1919: 220). S obzirom na takvu ukorijenjenost hrvatskoga imena u Boki kotorskoj nije iznenađujuće da Andrija Kačić-Miošić o njoj 1756. pjeva ovako: »Ej Kotore, gnizdo sokolovo / na visokoj gràni savijeno, / di se lègù zmaji i sokoli, / koji caru puno dodijaše! // Svijeno je na jeli zelenoj / ter pokriva Buku od Kotora, / kojano je dika od Rvàtà / i vitežko srce od junàka...« (Kačić Miošić (1756) 1942: 51). Navedeni primjeri pokazuju da je P. A. Tolstoj starosjedilačko katoličko pučanstvo u Boki kotorskoj nazivao Hrvatima zato što je na licu mjesta čuo da se ono tako zove. Samoidentifikacija njegovih spisatelja nije u istoj mjeri jednoznačna jer se oni u pisanim vrelima često služe samo *slovinskim* i *ilirskim* imenom, za koja je znanost poslije utvrdila da mogu biti i višeznačna.

Takva je uporaba *hrvatskoga*, *slovinskoga* i *ilirskoga* imena potvrđena i drugdje na hrvatskom prostoru, uz moguće varijacije u učestalosti jednoga od naziva iz sinonimnoga niza. Primjerice, Jakov Mikalja, prvi dubrovački leksikograf, u svojem rječniku *Blago jezika slovinskoga* (1649.) na hrvatskom svoj jezik zove *jezik slovinski*, a na latinskom *lingua illyrica*. Da ta imena značenjski korespondiraju s hrvatskim imenom, pokazuje Mikaljin prijevod natuknica *Hervat* i *Hervatska zemglja*. One mu znače ne samo *Croata* i *Croatia*, već i *Illyricus* i *Illyricum*. Za razliku od toga, za pojmove *Serbljin* i *serbska zemglja* Mikalja kaže da znače *Servianus* i *Seruita/Rasia*. Joakim Stulić, autor najvećega hrvatskog dopreporodnog leksikografskog djela, u rječniku, u kojem je hrvatski polazišni jezik, u naslovu taj jezik također zove *slovinskim*, a *ilirskim* ga zove u naslovima rječnika u kojima su polazišni talijanski i latinski: *Rjecsosloxje slovinsko-italiansko-latinsko* (1806.), *Lexicon Latino-Italico-Illyricum* (1801.), *Vocabolario italiano-illirico-latino* (1810). Međutim, u suglasju s Mikaljom Stulić pridjev *Illirico* prevodi ne samo sa *slovinski*, nego i kao »hrovatski, horvatski, hàrvatski« (1810: 731), a imenicu *Illyricus* prevodi sa *Slovinac* i *Hrvat* (i inačicama tih imena s fonološkim varijacijama). Za tal. »fatto di costumi illirici« navodi da se na »ilirskom« odnosno »slovinskom« kaže »pohàrvàtjen« (1810: 732). U *Lexiconu Latino-Italico-Illyricum* piše: »*Illyrice*, in illirico, slovinski, hàrvàtski, hrovàtski, horvàtski« (1801: 674).

Stulićev suvremenik iz Dubrovnika Marko Bruerović (Marc Bruère Desri-vaux, oko 1770. – 25. 11. 1823.), u svezi s dubrovačkim pomodstvom u 18. i početkom 19. stoljeća da od »čupe« (služavke) »do najponosne vladike«, i od »pivnice« do dubrovačkih senatora (»glasovita Pregata«) »stidi se svak jezik slovinski čisto govorit«, kritizira da svatko »Slavne bi se slatko hàrvatske

odrekô starine« (Počić 1852: 55–58).² Takvi primjeri pokazuju da je hrvatsko ime u Dubrovniku bilo prihvaćeno, iako nije bilo primarno ime, kao jedno od imena etničke zajednice za koju su Dubrovčani smatrali da joj pripadaju. Dubrovnik se time nije razlikovao od drugih hrvatskih priobalnih gradova. Primjerice, splitski vlastelin Petar Marki izdao je 1704. u prijevodu u »slovinški yezik« knjigu *Misli karstianske za suaki dan od miseza* isusovca Dominiquea Bouhoursa i namijenio ju »stariscinam, kanonikom i popovom suima Splitske Crikve Metropolitane i Parvostolne od Dalmatie i suee zemglie Harvatske«.

Dakle, iako Marki, Bruerović ni Stulić glotonim *brvatski* ne rabe, barem ne kao primarni naziv, Bruerović uporabu *slovinškoga jezika* smatra pitanjem *brvatske starine*, Marki ju vezuje uz *svu zemlju Hrvatsku*, a Stulić *brvatsko* ime određuje kao istovrijednicu *slovinškoga* imena, unatoč tomu što je u njegovu doba *brvatsko* ime primarno bilo vezano uz ozemlje političke Hrvatske čije se središte više nije nalazilo u Dalmaciji, nego na sjeveru, na kajkavskom području. Filip Grabovac iz Vrljke ide korak dalje te objedinjuje sva tri ključna hrvatska samoidentifikacijska naziva iz latinske i slavenske tradicije tako što svoju knjigu iz 1747. naslovljuje *Cvit razgovora, naroda i jezika iliričkoga aliti arvackoga* i u njoj utvrđuje da je »narod ilirički, slovinjski i arvacki« »jedan sve jezik premda su tri imena« (338). Sve to pokazuje da hrvatsko ime u 19. stoljeću nije slučajno niti bez povijesnoga utemeljenja postalo zajedničkim i primarnim imenom svih dionika hrvatske etnogeneze, no i to da je njegovu ulogu mogao ispuniti i neki drugi naziv iz sinonimnoga niza.

Na kraju ovoga teksta treba se vratiti na početak i upitati se zašto Tolstoj Hrvate od Pelješca do Perasta ne zove *Ilirima*, *Slovincima* ili *Dalmatincima*. Njemu su ta imena koja su rabili hrvatski pisci zasigurno bila poznata, no nije ih smatrao etničkim imenima i znao je da označuju jednu narodnosno-etničku cjelinu, a ne više njih. Vjerojatno je smatrao da bi u njegovim zapisima bilo zbunjujuće kad bi reproducirao sve samoidentifikacijske nazive hrvatske inteligencije koja ih je rabila pod utjecajem civilizacijskoga okružja Zapadne Europe i vlastitih tradicija, ili kad bi usvajao romantičarske panslavenske poglede i pripadajuću nomenklaturu hrvatskih autora u kojima se »njihov« narod prostore sve do Rusije, a čemu je zapravo glavni cilj bio prikazati njima samima da su veći i važniji nego što su u stvarnosti bili. Tolstoj je stoga ostao pri imenu *Hrvat*, onako kako je čuo da ga rabi puk od Pelješca do Perasta.

2 Bruerović je kao sin francuskoga konzula odrastao u Dubrovniku i poslije i sam postao francuskim diplomatom. On se u Dubrovniku razvio u pjesnika koji je pisao na više jezika, među ostalim i na hrvatskom jeziku dubrovačke književnojezične stilizacije.

Literatura

- Burić, Ivana; Šarić Šušak, Tamara. 2013. Tiskani proglasi u Zadru i Dalmaciji 1488. – 1946. *Službeno izveščivanje u prošlosti*. Katalog izložbe. Državni arhiv u Zadru. Zadar
- Čoralić, Lovorka. 2001. *U gradu svetoga Marka. Povijest brvatske zajednice u Mlecima*. Golden marketing. Zagreb.
- Čoralić, Lovorka. 2011. Prisutnost i djelovanje iseljenika iz Srbije u Veneciji u XV. i XVI. stoljeću. *Spomenica akademika Sime Ćirkovića: Zbornik radova* 25. Ur. Srđan Rudić. Beograd. 176–193.
- Balović, Julije. 2004. *Pratichae scribivaneschae, Venezia, 1693*. Priredila Ljerka Šimunković. Državni arhiv u Splitu. Split
- Hammer von, Joseph. 1828. Geschichte des osmanischen Reiches: Grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven. III. 1520. – 1574. Pest.
- HFB. 2010. Hoško, Franjo Emanuel; Čošković, Pejo; Kapitanović, Vicko. *Hrvatski franjevački biografski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslava Krlež. Zagreb
- Janeković-Römer, Zdenka. 1993. Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti. *Radovi Zavoda za brvatsku povijest* 26:1. 27–38.
- Kačić Miošić, Andrija. 1942. Djela Andrije Kačića Miošića. Priredio za štampu i uvod napisao T. Matić. Knjiga prva: *Razgovor ugodni*. HAZU. Zagreb.
- Kašić, Bartol. 1999. *Hrvatsko-talijanski rječnik s Konverzacijskim priručnikom*. Prema rukopisu RKP 194 priredio Vladimir Horvat. Zagreb.
- Katičić, Radoslav. 1989. »Slovenski« i »hrvatski« kao zamjenjivi nazivi jezika hrvatske književnosti. *Jezik* 36:4. 97–128.
- Košćak, Vladimir. 1954. Korespondencija Dubrovačke vlade s Nikolom Frankopanom i Petrom Zrinskim. *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije I*. JAZU. Zagreb. 189–222.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1860. *Bibliografija brvatska*. Dio prvi. Zagreb.
- Luetić, Josip. 1954. Pomorski priručnik Julija Balovića – Peraštanina. *Analiz Historijskog instituta u Dubrovniku III*. 511–526.
- Macan, Trpimir. 1962. Dubrovački barabanti u XVI stoljeću. *Analiz Historijskog instituta u Dubrovniku VIII–IX*. 301–323.
- Mandić, Dominik. 1973. *Crvena Hrvatska u svjetlu povijesnih izvora*. 3. upotpunjeno izdanje. ZIRAL. Chicago – Rim.
- [Milaš, Nikodim]. E. N. M. 1901. *Pravoslavna Dalmacija. Istorijski pregled*. Nakl. Knjižare A. Pajevića. Novi Sad.
- Počić, Medo (Orsat Pucić Pozza). 1852. Marko Bruère Dérivaux, pjesnik slovinski u Dubrovniku. U: Ban, Matija. 1852. *Dubrovnik. Cvjet narodnoga knjižtva*. Svezak III. Zagreb. 9–58.
- Sivrić, Marijan. 2003. *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667. – 1808.)*. Biskupski ordinarijat Mostar – Državni arhiv u Dubrovniku. Mostar – Dubrovnik.
- Srpsko-brvacko pitanje u Dalmaciji. Nekoliko iskrenijeh riječi narodu*. 1888. U Spljetu.
- Stojković, Marijan. 1919. Bartuo Kašić D. I. Pažanin. *Rad JAZU* 220. 170.–263.
- Šimunković 2004. Vidi: Balović 2004.
- Šimunković, Ljerka. 2011. *Dalmacija godine Gospodnje 1553. Putopis po Istri, Dalmaciji i Mletačkoj Albaniji 1553. godine*. Zapisao Zan Battista Giustinian. Prema

- transkripciji Šime Ljubića prevela i priredila Ljerka Šimunković. Hrvatsko-talijanska kulturna udruga Dante Alighieri. Split.
- Tolstoj, Petar Andrejević. 1992. *Putešestvie stol'nika P. A. Tolstogo po Evrope 1697-1699*. Izdanje podgotovili L. A. Ol'sevskaja, S. N. Travnikov. Nauka. Moskva.
- Vojnović, Kosto. 1895. Crkva i država u dubrovačkoj republici. Drugi dio. *Rad JAZU* 121. 1-91.
- Zelić, Gerasim. 1900. *Žittje Gerasima Zelića*. Sveska treća. Srpska književna zadruga 58. Beograd.

KINODUBROVNIK

Martina Kramarić
Mario Grčević
Lada Čale Feldman
Ivana Lovrić Jović
Mario Kojić
Zdenko Zlatar
Slavica Stojan
Ivan Viden
Ileana Grazio
Rosana Morabito
Ivica Boban
Davor Mojaš
Tonko Maroević

Franjo Čale
Mira Muhoberac
Radovan Ivšić
Ninoslav Kunc
Miho Monaldi
Jürgen von Kempster
Julijana Matanović
Rina Kralj Brassard
Mirjana Malovan
Dubravko Detoni
Thomas Merton
Jelena Vidović
Hans Laehr

Pero Mioč
Antun Stražićić
Stjepan Čosić
Vesna Muhoberac
Antun Česko
Dimitrije Popović
Hrvoje Ivanković
Rozana Vojvoda
Sanja Žaja Vrbica
Ivana Grkeš
Antun Nodilo